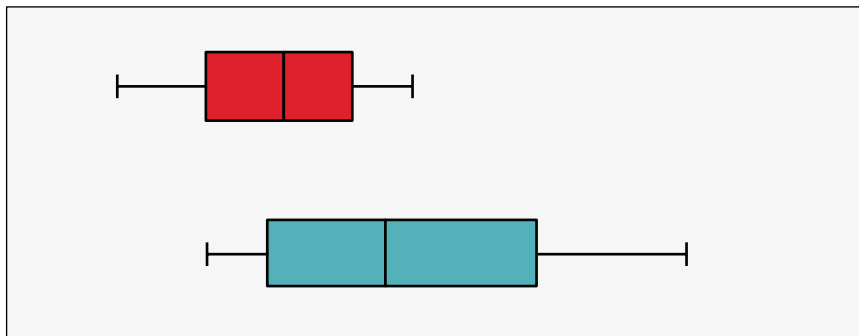

Strukturella löneskillnader

Rätt lön?
En fördjupning
i välfärdens stora
bristyrken

Innehåll

En fördjupning i välfärdens stora bristyrken 4

Lönespridning 7

Saklig grund för lönesättning? 9

Ett genomgående mönster 11

Vad är rätt lön? 12

Om Lönelotsarna och tidigare utgivna rapporter 13

Rapporten har tagits fram av Lönelotsarna som ett bidrag till debatten om de strukturella löneskillnaderna mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden. Föreliggande rapport är en fördjupning i några bristyrken inom välfärden.

Källan för löneuppgifterna är Lönestrukturstatistiken, Medlingsinstitutet/Statistiska centralbyrån. Uppgifterna avser 2018 års löner.

Rapporten presenteras i samarbete med Sveriges Kvinnolobby.
ISBN: 978-91-986201-0-8
April 2020

OM FÖRFATTARNA

Lönelotsarna är ett expertnätverk som stödjer organisationer i deras arbete för en genomtänkt lönebildning på sakliga grunder.

www.lonelotsarna.se

Anita Harriman har arbetat med lönepolitiskt utvecklingsarbete i statliga myndigheter och andra organisationer som utredare och chef. Hon har publicerat ett flertal skrifter om metoder för könsneutral lönebildning och individuell lönesättning.

Lena Johansson är expert på jämställdhetsstatistik och har arbetat på Statistiska centralbyrån och Regeringskansliet. Hon har medverkat i ett flertal statliga utredningar och författat skrifter om jämställda löner.

Marie Trollvik har bred erfarenhet från olika chefsjobb i privat och offentlig sektor. Hon har lett stora EU-projekt inom jämställdhetsområdet och ansvarat för regeringens och Sveriges kommuner och Regioners Program för hållbar jämställdhet och Modellkommuner.

Lönelotsarna svarar själva för innehållet i rapporten.

NÅGRA ORDFÖRKLARINGAR

Kvinn- och mansdominerade yrken: Yrken som har mer än 60 procent kvinnor räknas som kvinnodominerade och yrken med mer än 60 procent män som mansdominerade.

Jämn könsfördelning: Yrken som har mellan 40 och 60 procent av vardera könet.

Lika yrken: Yrken som har samma eller i det närmaste samma arbetsuppgifter. I denna studie räknas yrken med samma SSYK som lika.

Likvärdiga yrken: Ett yrke är likvärdigt med ett annat om det vid en sammantagen bedömning ställer lika stora krav i fråga om kunskap och färdigheter, ansvar, ansträngning samt arbetsförhållanden.

Strukturella löneskillnader: löneskillnader mellan likvärdiga yrken som inte kan förklaras med sakliga skäl, såsom olika krav i arbetet eller de anställdas prestation och skicklighet.

Värdediskriminering innebär att yrken som i huvudsak innehas av kvinnor värderas, och därmed betalas, lägre än yrken med liknande kvalifikationskrav som i huvudsak innehas av män.

SSYK: Standard för svensk yrkesklassificering, SSYK 2012, är en standard för att klassificera yrken efter vilket arbete som utförs. Den bygger på en internationell klassificering (ISCO-08) och utformas i Sverige av Statistiska centralbyrån (SCB) och Arbetsförmedlingen.

Begreppet lön som det används i denna rapport är månadslön, som förutom fast lön innehåller fasta lönetillägg och ett stort antal rörliga tillägg. Alla löner är uppräknade till heltid.

Rätt lön?

En fördjupning i välfärdens stora bristyrken

Lönelotsarna har i flera studier visat på de stora strukturella löneskillnaderna som finns mellan kvinnodominerade och mansdominerade yrken på arbetsmarknaden. Även när kvinnor och män har samma yrke har männen i tre av fyra fall högre lön.

Att det finns löneskillnader mellan kvinnor och män har kartlagts och analyserats alltsedan lönestatiken började delas upp efter kön. Många försök har gjorts att utjämna löneskillnaderna mellan könen genom olika avtalskonstruktioner och genom diskrimineringslagen som förbjuder att lön sätts efter kön. Lönegapet har minskat över tid, men ändå kvarstår stora skillnader.

En förklaringsmodell för olika lönenivåer i olika yrken brukar vara att lönen är en konsekvens av utbuds- och efterfrågeförhållanden och på det sättet är marknadsbestämd. Men marknadens betydelse för lönebildningen är omtvistad och många hävdar att det finns en värdediskriminering som innebär att arbete som utförs av kvinnor värderas lägre än arbete som utförs av män.

Vi vill problematisera den ständiga bilden av lägre kvinnolöner genom att ställa frågan: Vad är rätt lön? Om vi utgår från att lönerna i yrken som inte är kvinnodominerade är ”rätt” satta utifrån yrkenas kravnivå och marknadens bedömning, finns det då ett sätt att jämföra likvärdiga yrken för att se vad som är ”rätt” nivå? Lönelotsarna menar att det är möjligt.

Eftersom det idag är en stor efterfrågan på personal inom olika välfärdsyrken har vi en unik möjlighet att studera marknadens inverkan på lönebildningen inom välfärdens områden. Det är redan idag svårt att rekrytera och behålla arbetskraft med rätt utbildning. Enligt Arbetsförmedlingens prognoser förväntas dessutom behovet av vård- och omsorgspersonal växa starkt i takt med att andelen äldre i befolkningen ökar.

I denna studie har vi valt ut några kvinno- och mansdominerade bristyrken för att jämföra lönerna i förhållande till arbetskrav, erfarenhet och sektor. Allt för att hitta svar på frågan: Vad är rätt lön?

Lönelotsarnas värdering av yrken

Lönelotsarna kartlägger och analyserar årligen de strukturella löneskillnaderna på arbetsmarknaden. Syftet är att komplettera Medlingsinstitutets årliga beräkningar och ge en mer nyanserad bild av löneskillnaderna mellan kvinnor och män i lika och likvärdiga yrken. Likvärdiga yrken har definierats genom att yrkenas krav som utbildning och färdigheter, ansvar, ansträngning och arbetsförhållanden har vägts samman. Beroende på yrkets kravnivå har det poängsatts och grupperats från A till K. Yrkena inom respektive grupp är att betrakta som likvärdiga och en hög poängsumma reflekterar en hög kravnivå i yrket. I grupp A finns de yrken som sammantaget har de högsta kraven och därefter är yrkena grupperade i fallande ordning. Det är en systematisk metod som ger underlag för att jämföra yrken som är olika men ändå kan anses likvärdiga när man summerar arbetskraven. Det är samma kriterier som anges i diskrimineringslagen vid bedömning av likvärdiga arbeten.

Sammanlagt har vi arbetsvärderat 369 yrken som idag omfattar 4 miljoner anställda. Utifrån yrkenas sammantagna kravnivå har de delats in i elva grupper om likvärdiga yrken. Resultaten finns redovisade i tidigare rapporter från Lönelotsarna. (Länkar till rapporterna finns på sista sidan.)

Bristyrken är välfärdsyrken och stora kvinnodominerade yrken

Arbetsförmedlingen gör regelbundet prognoser över yrken som det kommer att bli brist på inom några år. Den senaste prognosen visar bristyrken fram till 2024¹. Den största bristen finns i huvudsak inom hälso- och sjukvård med yrken som barnmorskor, psykologer, läkare, tandläkare, sjuksköterskor och undersköterskor. Dessa yrken är till största delen kvinnodominerade. De flesta kräver högskoleutbildning längre än tre år. Bland mansdominerade bristyrken finns civilingenjörer, tekniker och IT-specialister och yrken inom bygg och anläggning.

Vi har valt att studera yrkena barnmorska, socialsekreterare, grundskollärare och undersköterska inom hemtjänst och äldreboende där det finns stor personalbrist och svårigheter att rekrytera. Vi har valt ut några likvärdiga mansdominerade tekniska bristyrken, med motsvarande kravnivå och jämfört lönerna.

När det gäller socialsekreterare saknas ett motsvarande likvärdigt mansdominerat bristyrke att jämföra med. Vi har därför valt

¹ <https://arbetsformedlingen.se/om-oss/statistik-och-analyser/analyser-och-prognoser/arbetsmarknadsprognoser/riket/var-finns-jobben-2019>

att jämföra lönen med genomsnittet för den grupp av likvärdiga yrken där socialsekreterare ingår.

Vi börjar med att beskriva hur lönestrukturen ser ut.

Jämförelse av lönestruktur i vissa bristyrken

Följande tabell visar den genomsnittliga månadslönen för de utvalda yrkena samt lönen för hela gruppen inom respektive grupp av likvärdiga yrken. Våra jämförelser omfattar anställda i åldersgruppen 25–66 år.

Genomsnittlig månadslön i några bristyrken och i hela gruppen av likvärdiga yrken 2018

Bristyrken		Genomsnitt för likvärdiga yrken
Kvinnodominerade	Mansdominerade	
Barnmorskor 40 100 kr	Civilingenjörer 45 300 kr	49 900 kr
Socialsekreterare 35 200 kr		42 200 kr
Grundskollärare 34 500 kr	Ingenjörer och tekniker 41 900 kr	39 600 kr
Undersköterskor inom hemtjänst och äldreboende 28 500 kr	Elektrikeryrken 34 300 kr	34 300 kr

Lönen för barnmorskor är 5 200 kronor lägre än för civilingenjörer och nästan 10 000 kr lägre än för hela gruppen av likvärdiga yrken.

Socialsekreterare, som inte har någon likvärdig mansdominerad grupp att jämföras med, har 7 000 kronor lägre lön än snittet för hela gruppen av likvärdiga yrken.

Grundskollärare har 7 400 kronor lägre lön än ingenjörer och tekniker som sammantaget har likvärdiga arbetskrav.

Yrket undersköterskor inom hemtjänst och äldreboende har 5 800 kronor lägre lön än de mansdominerade elektrikeryrkena.

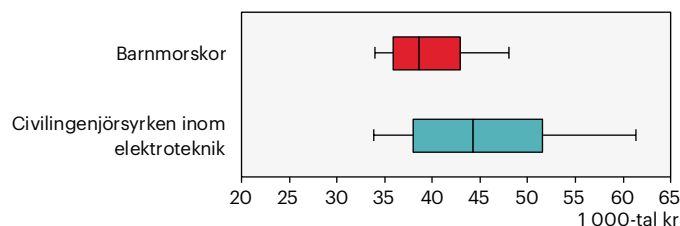
Enligt Medlingsinstitutet² ökade lönerna snabbare än genomsnittet för lärare, sjuksköterskor och socialsekreterare under perioden 2014–2018. Ökningarna har samband med stor efterfrågan på arbetskraft och med särskilda satsningar, bland annat lärarlönelyftet. Trots detta kan vi alltså påvisa en löneskillnad på mellan 5 200 och 7 400 kr när dessa yrken jämförs med likvärdiga mansdominerade bristyrken. De kvinnodominerade yrkena har också lägre lönenivåer än den genomsnittliga lönen för hela gruppen av likvärdiga yrken.

² Medlingsinstitutets årsrapport, Avtalsrörelsen och lönebildningen 2019.

Lönespridning

Att det finns en löneutveckling i yrket är ett tecken på att de anställda kan påverka sin lön genom skicklighet och prestation. Löneutvecklingen kan synliggöras genom lönespridningen hos alla som finns i yrket och löneutvecklingen över tid samt uppdelat på åldersgrupper. I denna studie har vi inte tillgång till data som visar löneutvecklingen för olika yrken över tid. Däremot vet vi hur lönespridningen inom varje kvinno- respektive mansdominerat yrke såg ut 2018. Det kan vara en indikation på en möjlig lönekariär. Våra tidigare studier visar att lönespridningen är större i yrken som domineras av män, särskilt i de högre lönenivåerna. Kvinnodominerade yrken har en mer sammanpressad lönestruktur. Samma mönster upprepas för våra utvalda bristyrken.

Lönespridning för barnmorskor och civilingenjörssyrken inom elektronik

Förklaring till diagrammen

1 000-tal kr

20 25 30 35 40 45

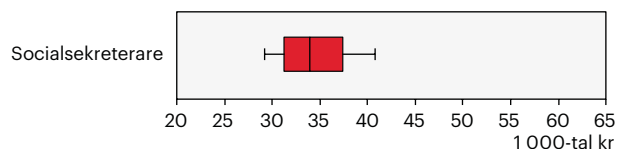
P10 P25 P50 P75 P90

Andel anställda som har lika eller lägre lön än vad resp. mått visar:

- P10 = 10 %
- P25 = 25 % (Nedre kvartil)
- P50 = 50 % (Median)
- P75 = 75 % (Övre kvartil)
- P90 = 90 %

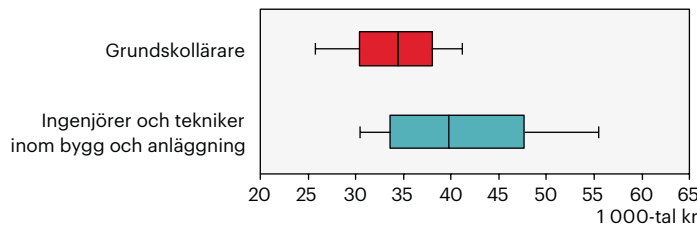
Barnmorskornas löner ligger mellan 34 000 och 48 000 kronor, det vill säga ett intervall på 14 000 kronor. Motsvarande för civilingenjörssyrken inom elektroteknik är 34 000 och 61 000 kronor. Det innebär ett intervall på 27 000 kronor, nästan dubbelt så stort som för barnmorskor.

Lönespridning för socialsekreterare

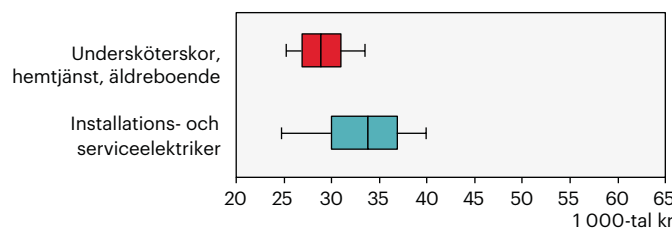
Det saknas ett mansdominerat bristyrke som är likvärdigt med socialsekreterare. Socialsekreterarnas lön ligger mellan 29 000 och 41 000 kronor, ett intervall på 12 000 kronor.

Lönespridning för grundskollärare och ingenjörer och tekniker

Grundskollärarnas löner ligger mellan 26 000 och 41 000 kronor. Intervallet är 15 000 kronor. Ingenjörer och tekniker inom bygg och anläggning har löner mellan 30 000 och 55 000 kronor. Det innebär ett löneintervall på 25 000 kronor eller 10 000 kronor mer än grundskollärarnas intervall.

Lönespridning för undersköterskor, hemtjänst och äldreboende och installations- och serviceelektriker

Undersköterskor inom hemtjänst och äldreboende har en liten lönespridning, lönerna ligger mellan 25 000 och 33 000 kronor, ett intervall på 8 000 kronor. Installations- och serviceelektrikers löner ligger mellan 24 000 och 39 000 kronor, dvs. ett intervall på 15 000 kronor. Det är nästan dubbelt så stort som undersköterskornas löneintervall.

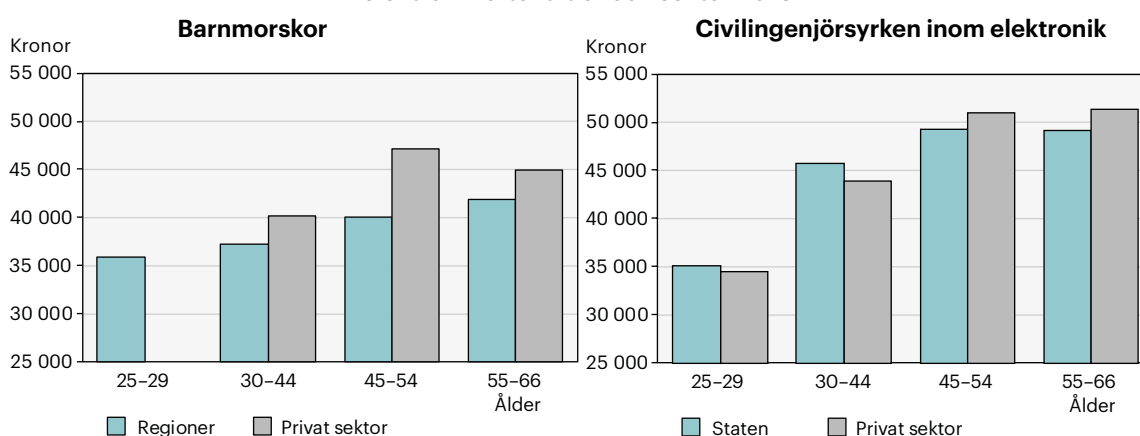
Trots att kompetensförsörjningen inom välfärden har utpekats som ett politiskt prioriterat område, finns begränsade möjligheter för de anställda att påverka lönen genom att göra ett bra jobb. Likvärdiga mansdominerade bristyrken har i flera fall dubbel så stor lönespridning. Tidigare har detta setts som resultat av att mansdominerade yrken varit mer marknadsutsatta eftersom de kvinnodominerade yrkena finns inom den offentliga sektorn. Ett argument har varit att privatisering kommer ge kvinnorna en bättre löneutveckling. Vi ska undersöka hur det stämmer med verkligheten för de bristyrken som ingår i vår studie.

Saklig grund för lönesättning?

Att män har högre lön förklaras ofta schablonmässigt med att män generellt har längre erfarenhet. Genom en åldersuppdelning av lönestatistiken ser vi om det gäller även för kvinnor, dvs. att längre erfarenhet ger högre lön.

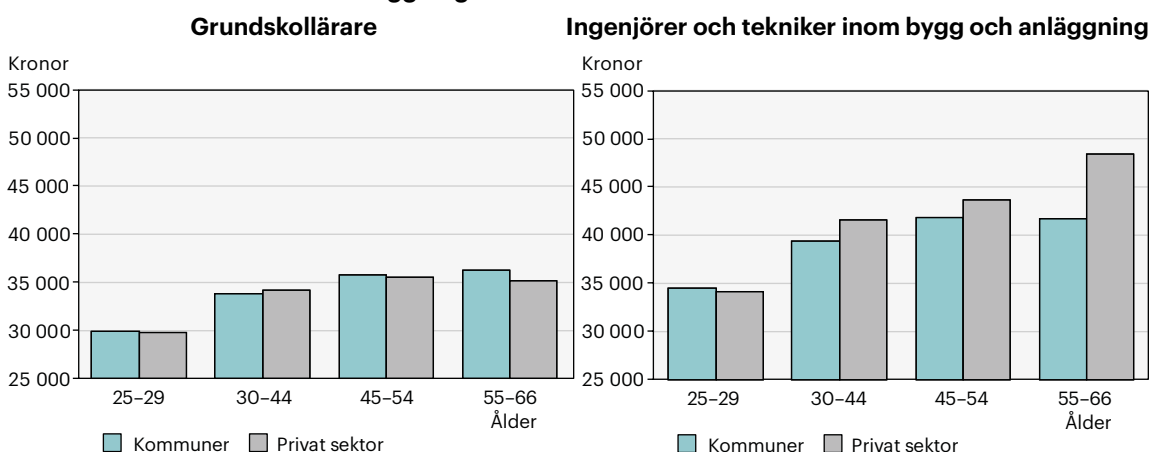
Vi har delat in varje yrke i fyra åldersgrupper och studerat lönen i offentlig sektor och privat sektor.

Lön för barnmorskor och civilingenjörsyrken inom elektronik efter ålder och sektor 2018

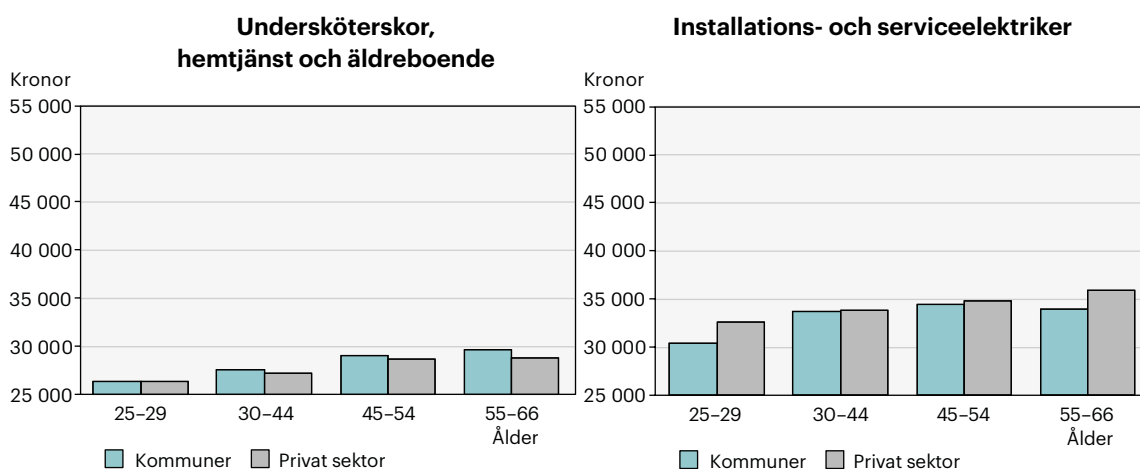
Barnmorskor i regioner har lägre lön än barnmorskor i privat sektor. Löneskillnaden mellan yngre och äldre barnmorskor är 6 000 kronor i regioner och 5 000 kronor i privat sektor. Lönen för civilingenjörer inom elektronik är högre i staten upp till 44 år och därefter högre i privat sektor. Löneskillnaden mellan yngre och äldre civilingenjörer är i staten 14 000 kronor och i privat sektor 17 000 kronor. Möjligheten till löneutveckling är stor för civilingenjörer även i den statliga sektorn.

Lön för grundskollärare och ingenjörer och tekniker inom bygg och anläggning efter ålder och sektor 2018

Grundskollärare har något högre lön i kommuner än i privat sektor. Ingenjörer har högre lön i privat sektor. Med stigande ålder ökar lönen obetydligt och sjunker något för äldre i privat sektor. Skillnaden mellan yngre och äldre är 6 400 kronor i kommuner och 5 300 kronor i privat sektor. I stort sett ökar lönen med stigande ålder i både kommuner och privat sektor för ingenjörer och tekniker inom bygg och anläggning. Skillnaden mellan yngre och äldre är i kommuner 7 200 kronor och i privat sektor 14 300 kr.

Lön för undersköterskor, hemtjänst och äldreboende och installations- och serviceelektriker efter ålder och sektor 2018

Undersköterskor i hemtjänst och äldreboende har högre lön i kommuner än i privat sektor i alla åldersgrupper. Skillnaden mellan yngre och äldre är i kommuner 3 400 kronor och i privat sektor 2 500 kronor. För installations- och serviceelektriker ökar lönen med stigande ålder i både kommuner och privat sektor. I kommuner är skillnaden mellan yngre och äldre 3 600 kronor och i privat sektor 3 300 kr. I de här yrkena krävs inte eftergymnasial utbildning.

Diagrammen visar att lönen i de mansdominerade yrkena genomgående är högre än i de likvärdiga kvinnodominerade yrkena. Yrkeserfarenhet mätt som ålder har större betydelse för manligt dominerade yrken. Är erfarenhet som saklig grund för lönesättning giltigt bara för mansdominerade yrken?

Ett genomgående mönster

Det finns tydliga mönster:

- Kvinnodominerade yrken har lägre lön än likvärdiga mansdominerade yrken.
- Kvinnodominerade yrken har mindre lönespridning än likvärdiga mansdominerade yrken.
- Lönen för undersköterskor och grundskollärare är högre i offentlig sektor än i privat sektor.
- Yrkeserfarenhet mätt i ålder har mindre betydelse för kvinnodominerade yrken än likvärdiga manligt dominerade.
- Utbildning lönar sig, men mest i mansdominerade yrken.

Undersköterska det stora bristyrket

Sveriges vanligaste yrke är undersköterska i hemtjänst och äldreboende. År 2018 var 135 000 personer anställda som undersköterskor inom hemtjänst, hemsjukvård och äldreboenden.

Vår studie visar att trots den stora efterfrågan på undersköterskor inom hemtjänst och äldreomsorg har inte marknaden ”svarat”. Lönerna är låga och ännu lägre när vården bedrivs i privat regi. Det är inte bara sakliga grunder som erfarenhet eller skicklighet i arbetet som styr lönebildningen. Inte heller marknadsekonomiska förhållanden som utbud och efterfrågan. Vi menar att det finns ett tydligt mönster med könsdiskriminerande preferenser och traditionella uppfattningar av värdet i kvinnors arbete. Därför är det så viktigt att systematiskt och tydligt beskriva allt det kunande och ansvar som krävs.

Så här beskriver Sveriges kommuner och regioner yrket undersköterskor

Varje dag får undersköterskor livet att fungera för människor som behöver hjälp; människor som av olika anledningar behöver vård, uppmuntran och stöd. Undersköterskor får anhöriga att förstå, vårdtagare att känna sig trygga och vardagen att gå ihop.

En undersköterska jobbar med människor i olika situationer som av olika anledningar och på olika sätt behöver hjälp. Därför är det viktigt att vara förstående, uppmärksam och positiv för att uppmuntra och stödja det friska hos människor.

Vad är rätt lön?

Det finns en tendens att fler kvinnor i dag än tidigare söker sig till mansdominerade högskoleutbildningar, vilket är glädjande för teknikbranschen. Vad skulle hända med lönenivån om kvinnorna i stället för att välja vård och omsorg blir elektriker och civilingenjörer där det finns goda jobbmöjligheter och löner? Det skulle sannolikt leda till en katastrofal personalbrist, det finns ju ingen motsvarande rörelse av män som söker sig till vård och omsorg.

Ett annat alternativ är att öka attraktiviteten i välfärdens bristyrken genom att erbjuda en lön i paritet med andra likvärdiga yrken. Vi har beräknat löneskillnaden mellan de likvärdiga yrkena som jämförs i vår studie och resultatet är att de kvinnodominerade yrkena skulle behöva ett påslag på mellan 5 200 och 7 400 kronor för att komma i nivå.

Genomsnittlig månadslön i några bristyrken och i hela gruppen av likvärdiga yrken 2018

Bristyrken		Genomsnitt för likvärdiga yrken
Kvinnodominerade	Mansdominerade	
Barnmorskor 40 100 kr + 5 200 kr	Civilingenjörer 45 300 kr	49 900 kr
Socialekreterare 35 200 kr + 7 000 kr		42 200 kr
Grundskollärare 34 500 kr + 7 400 kr	Ingenjörer och tekniker 41 900 kr	39 600 kr
Undersköterskor inom hemtjänst och äldreboende 28 500 kr + 5 800 kr	Elektrikeryrken 34 300 kr	34 300 kr

Om lönen i var och en av våra fyra studerade kvinnodominerade bristyrkena skulle öka med 5 000–7 000 kronor, skulle de närma sig lönenivån för genomsnittet för likvärdiga yrken. Är det svaret på den viktiga och svåra frågan – vad är den rätta lönen?

Det finns flera bristyrken inom vård och omsorg, t.ex. sjuksköterskor med specialistkompetens. Intensivvårdssjuksköterskor är ett yrke där det varit en långvarig bristsituation. Denna yrkesgrupp skulle behöva minst 1 000 kronor mer i lön per månad för att komma i nivå med jämförbara yrken.

Om Lönelotsarna

Lönelotsarna är plattform och varumärke för fristående konsulter i samarbete. Expertnätverket verkar för jämställda löner genom:

- att sprida kunskap, bilda opinion och utveckla metoder,
- att utgöra en plattform för erfarenhetsutbyte och samarbete för aktörer som yrkesmässigt använder lönekartläggningsverktyget Analys Lönelots,
- att tillhandahålla och utveckla verktyget Analys Lönelots och
- att driva webbplatsen www.lonelotsarna.se.

Tidigare utgivna rapporter av Lönelotsarna där också metoder och resultatet av värdering finns presenterade.

- En (o)fullständig bild av löneskillnader 2018 med fördjupning i statlig sektor (juni 2019) [Hämta rapport](#)
- En (o)fullständig bild av löneskillnader 2017 (juni 2018) [Hämta rapport](#)
- Samma yrke – olika lön (juni 2017) [Hämta rapport](#)
- 76 miljarder – Prislappen för den strukturella löneskillnaden (januari 2017) [Hämta rapport](#)

www.lonelotsarna.se